

<https://doi.org/10.15407/eip2022.04.125>

УДК 336.1

JEL: C52, E44, F65

Світлана Чорна¹

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СЕКТОРАЛЬНИЙ РОЗРІЗ ТА ЗАГАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Фінансова безпека характеризується здатністю держави забезпечити стійкість фінансово-економічного розвитку країни і передбачає безпеку різних видів економічної діяльності та сфер суспільного життя. У статті проведено оцінку захищеності складових фінансового сектора України та розраховано загальний рівень фінансової безпеки в державі.

Розглянуто сучасний механізм визначення рівня фінансової безпеки. На сьогодні в Україні чинна Методика визначення рівня фінансової безпеки, затверджена Міністерством економіки України на основі "Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, що базується на кількісному дослідженні індикаторів, які характеризують стан економічної безпеки країни та, відповідно, фінансової безпеки як її пріоритетної складової.

Розраховано рівні: безпеки фінансових секторів, а саме банківського сектора, безпеки небанківського фінансового сектора, боргової, бюджетної, валютної та грошово-кредитної безпеки. Найбільш проблемним є борговий сектор, забезпеченість якого за аналізований період у середньому становить 16,9%. Загальний рівень фінансової безпеки має тенденцію до зниження, у 2021 р. його зафіксовано на рівні 44%. Економіка країни не захищена від фінансових загроз та дисбалансів.

Виділено ряд недоліків Методики: визначені нею показники розроблені у 2013 р. і не відображають реальну ситуацію в країні, методика спрямована на аналіз фінансових показників і не враховує нефінансову інформацію, зовнішні фактори, вплив

¹ **Чорна, Світлана Вікторівна** – аспірантка кафедри фінансових технологій і підприємництва Навчально-наукового інституту бізнесу економіки та менеджменту Сумського державного університету (вул. Петропавлівська, 57, Суми, 40000, Україна), ORCID: 0000-0001-7668-0952, Researcher ID: Q-9798-2018, e-mail: s.chorna@uabs.sumdu.edu.ua

на загальний рівень фінансової безпеки її окремих складових. Встановлено необхідність вдосконалення механізму оцінки безпеки держави та надано ряд пропозицій у цьому напрямі.

Ключові слова: безпека, оцінка, індикатори, фінансовий сектор

Постановка проблеми. Фінансова безпека як складовий елемент економічної безпеки суттєво впливає на рівень економічного зростання в країні. Низькі показники прозорості української економіки та макроекономічна нестабільність підштовхують до досліджень у напрямі підвищення рівня фінансової безпеки країни. Ризики у сфері фінансової безпеки перешкоджають реформуванню економіки, не дають можливості підтримувати необхідний ступінь економічного зростання

Роль державних фінансів у сучасних умовах полягає в тому, що вони виступають важливим інструментом впливу на процеси суспільного відтворення, підтримки темпів економічного зростання, розвитку ключових галузей господарства, структурної перебудови економіки. У зв'язку із цим дедалі більшої актуальності набуває питання формування та забезпечення достатнього та надійного рівня фінансової безпеки держави.

Проте рівень захищеності на ринку від фінансових загроз досить складно оцінити. Для цього необхідне використання спеціальних методів та моделей, які могли б найкращим чином описати умови, в яких функціонують суб'єкти господарювання.

Метою статті є оцінка рівня основних складових та загалом фінансової безпеки України, вироблення рекомендацій стосовно поліпшення існуючої методики розрахунку економічної безпеки.

Аналіз досліджень і публікацій. В економічній літературі фінансова безпека розглядається як комплексне явище, що перебуває під впливом дії низки чинників. Вона є ключовою складовою економічної й національної безпеки країни, а, на думку Дж. Хейкера, Ф. Рема та М. Шлезінгера, – ще й безпеки кожної людини [1].

Фінансова безпека є багатоаспектним явищем: це насамперед складова економічної безпеки, а економічна безпека у свою чергу підсистема національної безпеки держави [2]. У роботі [3] зазначається, що фінансова безпека держави найбільш ефективно забезпечується за умови державної системи стратегічного управління економікою, за формування комплексу – прогнозування, проєктування, програмування та планування.

Відомі науковці Р. Інглхарт і П.Р. Абрамсон [4] на основі даних світових опитувань громадської думки країн стосовно цінностей встановили, що молодих і забезпечених людей у західних демократіях дедалі менше турбують суто матеріальні проблеми щодо доходів, а більше цікавлять проблеми громадянських свобод і безпеки.

Вітчизняні науковці Г. Блакита, О. Матусова, Г. Лановська та В. Адаменко зазначають, що сучасні підходи оцінки рівня безпеки держави в основному базуються на інтегральних оцінках та застосуванні кількісних показників [5]. У зарубіжній же практиці діють розроблені критерії управління на основі всебічного аналізу забезпечення належного рівня фінансової безпеки (Canons of safety). Доречно згадати праці М. Чіхака, С. Муньос, Ш. Тех Шарифуддін та К. Тінчева [6]; А. Деміргюч-Кунт, Е. Детаг'яш, Т. Трессель [7]; Р. Едвардса [8] де на тлі розгляду проблем фінансової нестабільності показано і роль міжнародних організацій у розробленні індикаторів фінансової безпеки країни.

На сьогоднішній день в Україні на законодавчому рівні впроваджено спеціальний механізм визначення рівня фінансової безпеки, а саме Методику оцінки фінансово-економічної безпеки на основі "Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України", затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (Міністерства економіки) від 29 жовтня 2013 року № 1277 [9]. У рамках Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020" була прийнята Стратегія національної безпеки. Аналіз проміжних результатів її економічної частини проведено Г. Ситник у роботі "Попередня оцінка впровадження економічної частини Стратегії національної безпеки України" [10]. Проте, попри інтенсифікацію, методичні основи визначення рівня фінансово-економічної безпеки потребують модернізації з огляду на відсутність комплексного підходу у вітчизняній практиці оцінки фінансової безпеки країни.

Оскільки фінансова безпека є складною багатоаспектною категорією, що характеризується тісною взаємозалежністю та взаємодією її складових, неточності та помилки в оцінці одних індикаторів відразу позначаються на правильності визначення як інших показників, так і всієї системи загалом. Тож, попри велику кількість наукових робіт у сфері оцінки рівня фінансової безпеки країни, питання її математично значимого та якісного прогнозу на наступні періоди залишається на сьогодні відкритим і потребує подальших досліджень.

Методологія дослідження. Методика оцінки фінансово-економічної безпеки базується на кількісному дослідженні індикаторів, які характеризують стан економічної безпеки країни та, відповідно, фінансової безпеки як її пріоритетної складової.

Інтегральний індекс економічної безпеки складається з дев'яти середньозважених субіндексів – складових економічної безпеки, включаючи фінансову безпеку, що представлена шістьма фінансовими секторами. Розрахунок інтегральних індексів здійснюється на основі оцінки індикаторів. Визначення інтегральної оцінки як фінансової безпеки здійснюється в певному порядку. Для оцінки загального рівня фінансової безпеки спочатку

оцінюють безпеку її складових, які включають низку показників. Так, відповідно до затвердженої Методики, доцільно використовувати систему індикаторів із визначенням їх припустимих граничних рівнів. З метою забезпечення єдиної інформаційної спрямованості показники поділяються на три типи, а саме: стимулятори, індикатори змішаного типу та дестимулятори.

Зв'язок між інтегральним індексом та індикаторами-стимуляторами прямий, між дестимуляторами – зворотний. Тому для індикаторів-дестимуляторів нижнє та верхнє порогові (оптимальні) значення змінюються місцями. Діапазон характеристичних (порогових) значень кожного показника наведений в Методичних рекомендаціях [9] та ділиться на п'ять інтервалів: критичне, небезпечне, незадовільне, задовільне, оптимальне значення.

Наступний етап розрахунку – це нормування інтегральних індикаторів за допомогою їх вимірювання за шкалою від 0 до 1 або у відсотках від 0 до 100%. Таким чином, отримане нормоване значення індикатора показує ступінь наближення до оптимального значення 1.

Важливо, що визначення інтегрального показника рівня безпеки кожного сектора та загального значення безпеки країни здійснюється за допомогою вагових коефіцієнтів, що визначають ступінь внеску кожного показника в інтегральний індекс безпеки та визначаються шляхом експертного оцінювання. Фінансова безпека має найбільший ваговий коефіцієнт (0,1294) серед усіх інших складових економічної безпеки.

Таким чином інтегральний індекс економічної безпеки визначається ієрархічно:

- на нижньому рівні – індекси за окремими сферами економіки (зокрема фінансової безпеки);
- на верхньому – узагальнений індекс.

Розрахунок інтегрального індикатора за кожною сферою безпеки здійснюється за такою формулою:

$$I_m = \sum d_i y_i \quad (1)$$

де I_m – показник/субіндекс m -ї сфери економічної безпеки, де $m = (1, 2, 3...)$;

d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс складової економічної безпеки;

y_i – нормалізована оцінка i -го індикатора.

Інтегральний індикатор безпеки України (I) розраховується за формулою:

$$I = \sum d_m I_m \quad (2)$$

де d_m – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску показника/субіндекса m -ої сфери економічної безпеки в інтегральний індекс безпеки України;

I_m – показник/субіндекс m -ої сфери безпеки, де $m = (1, 2, 3 \dots)$.

Система показників-індикаторів дозволяє завчасно сигналізувати про небезпеку і вживати заходів щодо її попередження. Саме достовірне визначення рівня безпеки держави зумовлює необхідність забезпечити відповідний рівень стійкості фінансової системи щодо внутрішніх та зовнішніх загроз і створити потрібні умови для досягнення її ефективності та цілісності функціонування.

Виклад матеріалу дослідження. З використанням вимог Методики Міністерства економіки та урахуванням відповідних вагових коефіцієнтів оцінено фінансову безпеку як складову економічної безпеки країни.

Фінансова безпека банківської системи покликана забезпечити використання ресурсів країни, створення умов для реалізації економічних інтересів банків, виявити та попередити загрози банківській системі (зовнішні та внутрішні) та створити умови для її ефективного функціонування. Результати оцінки першого фінансового сектора, – а саме банківської безпеки – представлено в табл. 1 (вхідні та нормовані дані щодо сектора), та табл. 2 – показники оцінки рівня безпеки банківського сектора.

Таблиця 1

Значення вхідних та нормованих даних сектора банківської безпеки за 2013–2021 рр.

Показники сектора банківської безпеки	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	20,31	34,53	71,69	82,69	104,27	102,73	86,49	71,67	46,49
	0,07	0,04	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,05	0,04
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	124,09	152,66	168,65	134,50	109,36	117,04	83,50	68,49	61,96
	0,86	0,47	0,31	0,71	1,00	0,93	0,74	0,38	0,32
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	39,5	34	32,5	39,6	46,4	48,1	46,7	44,6	46,5
	0,42	0,64	0,70	0,42	0,34	0,32	0,33	0,35	0,34
Співвідношення довгострокових (понад один рік) кредитів та депозитів, разів	2,02	3,28	4,09	5,84	4,60	5,41	4,85	3,33	3,52
	0,53	0,13	0,15	0,10	0,13	0,11	0,12	0,18	0,17
Рентабельність активів банків (ROA), %	0,11	-4,02	-5,32	-12,69	-1,99	1,64	3,90	2,18	3,77
	0,64	0,80	1,06	2,54	0,40	0,94	0,18	0,73	0,19

Закінчення таблиці 1

Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,89	0,86	0,93	0,92	0,98	0,94	0,94	0,87	0,89
	0,85	0,82	0,90	0,89	0,98	0,91	0,92	0,82	0,86
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	40,01	43,41	53,62	55,73	87,85	90,04	86,45	58,66	34,41
	0,60	0,53	0,33	0,29	0,14	0,13	0,14	0,23	0,82

Джерело: розраховано автором за даними [11–17].

Сьогодні в українських банках є певні проблеми та існують загрози їх стійкій життєдіяльності. На підставі дослідження сутнісних характеристик банківського сектора виявлено перевищення обсягів кредитних операцій над депозитними в іноземній валюті, що впливає на валютні ризики.

Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів також негативно впливає на загальний рівень безпеки. За Методикою оптимальне значення цього показника становить 1, критичне – 3. З 2014 р. показник перевищує навіть критичний рівень.

З 2014 р. в Україні спостерігається від'ємна рентабельність, тобто збитковість активів банків. Основна частка активних операцій для українських банків – це надання кредитів, так, у 2016 р. на 1 грн активів припадало 12,69 грн збитку. Але, у 2017 р. ситуація дещо покращилася і вкладена у активи 1 грн приносила 1,99 грн збитку. У 2021 цей показник показує прибутковість у розмірі 3,77 грн за вклад в активи.

Значення індикатора співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань визначається як позитивне. Індикатор показує мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року. В середньому за весь аналізований період цей показник наближається до одиниці та характеризується як оптимальний рівень впливу на загальний показник фінансової безпеки.

Таблиця 2

Оцінка рівня банківської безпеки України у 2013–2021 рр.

1. Банківська безпека	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	0,010	0,006	0,003	0,003	0,004	0,004	0,004	0,005	0,007
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	0,122	0,067	0,045	0,101	0,143	0,132	0,105	0,055	0,046
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	0,058	0,088	0,096	0,057	0,046	0,044	0,046	0,049	0,046

Закінчення таблиці 2

Співвідношення довгострокових (понад один рік) кредитів та депозитів	0,078	0,019	0,022	0,015	0,019	0,016	0,018	0,027	0,025
Рентабельність активів банків (ROA), %	0,096	0,120	0,159	0,380	0,059	0,141	0,027	0,109	0,028
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,116	0,111	0,123	0,122	0,133	0,124	0,126	0,112	0,116
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	0,081	0,072	0,044	0,039	0,018	0,018	0,019	0,031	0,111
Рівень безпеки, %	56	48	49	72	42	48	35	39	38

Джерело: розраховано автором за даними [11–17]

Одним з інструментів антикризового регулювання НБУ у 2014 р. (після фінансової кризи 2013 р.) став мораторій на зняття депозитів та видачу кредитів у банках при перших ознаках паніки населення та масових вилученнях депозитів з банків. Масовий відплив коштів з депозитних рахунків засвідчив зниження довіри до банківської системи. Серед вітчизняних банківських установ усі державні банки є учасниками Фонду гарантування вкладів. Сьогодні на період воєнного стану гарантуються 100% у всіх банках, а через три місяці після скасування воєнного стану мінімальна сума гарантування для всіх банків становитиме 600 тис. грн.

Упродовж 2014 р. проявилася дуже негативна тенденція щодо скорочення власного капіталу вітчизняних банків. Це вплинуло на загальний показник банківської безпеки України, що у 2014 та 2015 роках знижується.

У 2014 р. значно скоротилися нормативи платоспроможності банків. У результаті було проведено стрес-тестування 35 найбільших банків країни, де виявили потребу в докапіталізації. Постановою Правління Національного банку України від 17 листопада 2014 року № 723 збільшено нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу банку з 120 млн грн до 500 млн грн. Таким чином, велика кількість неплатоспроможних банків вийшла з ринку, система очистилася. З 2016 р. ситуація з безпекою банківського сектора значно покращилася.

Проте ризики, викликані рядом економічних, політичних та соціальних проблем у країні, призвели до зниження рівня безпеки банківського сектора в наступних періодах. Національний банк України у 2020 р. застосував один із заходів впливу, знизивши вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу банків з 500 млн грн до 200 млн грн. У 2021 р. загальний рівень безпеки банківського сектора становив 38%. Для підвищення рівня банківської безпеки Національний банк України має звернути увагу на прострочену заборгованість за кредитами, довгострокові кредити та депозити.

Основні загрози банківського сектора спричинені значною доларизацією економіки, високим рівнем інфляції та девальвацією гривні, значним рівнем тіньової економіки в країні. До соціальних факторів впливу відносяться низька платоспроможність населення, недовіра до банківської системи і монетарної політики держави, зростання кількості безробітних українців. Серйозним дисбалансом для банківської системи є висока частка непрацюючих кредитів.

Забезпечення фінансової безпеки банківської системи України – складна і багатогранна проблема, якій треба приділяти постійну увагу, і на сучасному етапі існує потреба розроблення єдиної цілісної концепції фінансової безпеки та захисту.

Розраховані значення показників стану наступної складової фінансової безпеки – безпеки небанківського фінансового ринку – відображено в табл. 3, 4.

Таблиця 3

Значення вхідних та нормованих даних сектора небанківського фінансового ринку за 2013–2021 рр.

Показники небанківського фінансового сектора	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Рівень проникнення страхування, %	1,96 0,39	1,69 0,34	1,50 0,30	1,48 0,30	1,46 0,29	1,39 0,28	1,33 0,27	1,07 0,21	0,70 0,14
Рівень капіталізації лістингових компаній, %	19,66 0,26	21,71 0,29	2,9 0,04	0,82 0,01	0,55 0,01	0,22 0,00	0,04 0,00	0,04 0,00	0,13 0,00
Рівень волатильності індексу ПФТС), -10%	3,01 0,40	3,87 0,23	2,41 0,44	2,65 0,34	3,15 0,37	5,59 0,14	5,10 0,16	4,99 0,16	5,23 0,15
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній (крім страхування життя), %	10,50 0,95	14,35 0,64	13,62 0,69	17,46 0,50	19,90 0,40	13,84 0,65	10,75 0,77	7,64 1	4,80 1

Джерело: розраховано автором за даними [18–21].

Відповідно до Методичних рекомендацій оцінки рівня економічної безпеки до показників, що характеризують безпеку небанківського фінансового ринку, включено показники страхового та фондового ринків. Дослідження показало, що ця складова безпеки характеризується низьким рівнем проникнення страхування, який за весь аналізований період становить дещо більше за одиницю (за оптимального значення 8).

Індикатори фондового ринку є далекими від оптимальних. Так, на фондовому ринку спостерігалось значне скорочення рівня капіталізації лістингових компаній з 2015 р. Зменшення цього показника пов'язане із набранням новими правилами лістингу та делістингу цінних паперів чинності з 1 січня 2016 р., адже в серпні 2015 р. НКЦПФР затвердила зміни до "Положення про функціонування фондових бірж", якими значно підвищила вимоги до емітентів для перебування в лістингу на організованих торгах.

Головним показником, що ілюструє тенденції розвитку ринку цінних паперів України, визнаним не тільки в межах нашої держави, а й за кордоном,

є індекс Першої фондової торговельної системи (ПФТС), який розраховується щодня за наслідками торгів на основі середньозважених цін акцій "індексного кошика" по відношенню до базового періоду. Проте акцій в українському індексному кошику ПФТС небагато і тому обсяги торгів за ними також є невеликими порівняно зі світовими тенденціями.

Показник частки надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій за період від 2013 р. до 2019 р. відповідає пороговим значенням (10–30). Це свідчить про те, що найбільші страхові компанії набирають широких обертів та розширюють у країні потенційне страхове поле, збільшуючи загальний обсяг надходження страхових премій. Проте в останніх двох періодах цей показник значно знизився, у 2021 р. він становив 4,8%.

Таблиця 4

Оцінка рівня безпеки небанківського фінансового сектора України у 2013–2021 рр.

2. Безпека небанківського фінансового сектора	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Рівень проникнення страхування, %	0,137	0,118	0,105	0,103	0,102	0,097	0,093	0,075	0,049
Рівень капіталізації лістингових компаній, %	0,086	0,095	0,013	0,004	0,002	0,001	0,000	0,000	0,001
Рівень волатильності індексу ПФТС), -10%	0,051	0,029	0,056	0,043	0,047	0,018	0,020	0,020	0,020
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній (крім страхування життя), %	0,183	0,124	0,134	0,097	0,078	0,125	0,149	0,193	0,193
Рівень безпеки, %	46	37	31	25	23	24	26	29	26

Джерело: розраховано автором за даними [18–21].

Загальний рівень стану безпеки небанківського фінансового ринку України показує найвище значення у 2013 р. Далі ситуація погіршується, в 2021 р. показник безпеки становить 26%, тобто ринок небанківських фінансових послуг лише на третину захищений від зовнішніх факторів та фінансових загроз. Така ситуація викликана насамперед тим, що страховий та фондовий ринки в Україні нерозвинені. Частка біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів є доволі невисокою, а обсяги українського фондового ринку у світовому масштабі залишаються незначними.

Проблеми ж страхового ринку сягають корінням у недоліки державного регулювання небанківських фінансових посередників в Україні. Основними сегментами страхового ринку в Україні залишаються обов'язкові види страхування, зокрема автострахування, медичне, страхування пасажирів. Добровільні ж види страхування – через недовіру – попитом у споживачів не

користуються. За такої ситуації страховий ринок України не може повноцінно виконувати свої економічні функції.

Результати оцінки стану банківської безпеки та безпеки небанківського фінансового ринку загалом сигналізують про зниження рівня безпеки за аналізований період, хоча банківська безпека все ж відзначається більш стабільною динамікою та вищим відсотком безпеки.

Третя складова представлена сектором, що пов'язаний з проблемою державного боргу, тому в системі фінансової безпеки окреме місце відводиться борговій безпеці держави або борговій стійкості національної економіки.

Боргова безпека держави відображає стан (рівень) державної заборгованості, за якого в країні здатні стабільно функціонувати фінансова система і загалом національна економіка, забезпечуючи одночасно ефективне використання запозичених коштів у національних інтересах, своєчасну сплату боргу, недопущення критичного накопичення боргового тягаря, збереження фінансового суверенітету, економічної та політичної незалежності держави.

Індикатори стану та результати оцінки боргової безпеки України за період 2013–2021 рр. представлені у табл. 5 та 6.

Таблиця 5

**Значення вхідних та нормованих даних сектора боргової безпеки
за 2013–2021 рр.**

Показники сектора боргової безпеки	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	39,87	69,35	79,06	80,97	71,84	60,91	50,24	60,44	48,94
	0,60	0,17	0,15	0,15	0,17	0,20	0,24	0,20	0,62
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	77,48	94,64	130,40	121,70	104,02	83,29	73,83	83,80	64,58
	0,18	0,15	0,11	0,12	0,13	0,17	0,19	0,17	0,31
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	14,19	13,44	13,07	9,16	10,47	17,79	16,93	10,2	11,34
	0,16	0,16	0,17	0,38	0,25	0,12	0,13	0,28	0,19
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	14,37	5,96	11,20	13,69	16,13	18,15	20,78	23,18	23,85
	0,14	0,06	0,11	0,14	0,16	0,18	0,21	0,24	0,25

Джерело: розраховано автором за даними [21–26].

Розрахунок показників боргової безпеки України засвідчив певний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень. Динаміка відношення загального обсягу державного і гарантованого державою боргу до ВВП України демонструє погіршення стану боргової безпеки України. Після 2013 р. цей індикатор демонструє

тенденцію до зростання у наступних періодах і перевищує граничні значення (оптимальне – 20%, критичне – 60%). Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП станом на 2021 р. було 48,94%.

Валовий зовнішній борг по відношенню до ВВП у 2021 р. становив 64,58% (оптимальне значення – 40%, критичне – 70%) Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку в останній період становила 11,34%. Загалом можна зазначити, що цей показник не перевищує критичне значення (4–11%) у 2016–2017 рр. та 2019 р. За останні дев'ять років індикатор відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу збільшився на 9,48%. Проте негативним фактом залишається велике значення валового зовнішнього боргу.

Перші три показники стану боргової безпеки в системі фінансової безпеки України є дестимуляторами, тому зниження рівня боргової безпеки України фактично є наслідком збільшення їх значень.

Таблиця 6

Оцінка рівня боргової безпеки України у 2013–2021 рр.

3. Боргова безпека	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	0,132	0,038	0,033	0,033	0,037	0,043	0,052	0,044	0,136
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	0,040	0,033	0,024	0,025	0,030	0,037	0,042	0,037	0,068
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	0,028	0,030	0,031	0,070	0,046	0,023	0,024	0,051	0,036
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	0,028	0,012	0,022	0,027	0,032	0,036	0,042	0,048	0,049
Рівень безпеки, %	23	11	11	16	14	14	16	18	29

Джерело: розраховано автором за даними [21–26].

За результатами проведених розрахунків боргова безпека перебуває не просто в загрозовому, а в передкризовому стані. Підвищення спостерігається в 2021 р., але незначне. Одним із найвагоміших чинників, що вплинув на зниження рівня фінансової безпеки цього сектора за останні роки, є збільшення рівня державного боргу в країні.

Наступна складова фінансової безпеки держави – це бюджетна сфера, що є індикатором стану забезпечення платоспроможності публічних фінансів та ефективності реалізації функцій державних органів влади (табл. 7, 8).

Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП як основи для дослідження стану бюджетної безпеки в системі фінансової безпеки України показує, що за аналізований період індикатор хоча й перебуває в діапазоні

порогових меж (від -6% до 10%), але набуває мінімально критичних значень. За проаналізований період найбільше значення показник відношення дефіциту державного бюджету до ВВП мав у 2017 р., становлячи -1,61% (оптимальне значення).

Дефіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектора загальнодержавного управління до ВВП також перебуває в межах порогових значень (від -3% до 5%). З 2015 р. спостерігається тенденція до зниження, однак у 2020 р. показник знову зростає зі значенням 2,99%. У 2021 р. показник дещо знизився – до 1,01%. Також зафіксована тенденція до збільшення рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет.

Таблиця 7

Значення вхідних та нормованих даних сектора бюджетної безпеки за 2013–2021 рр.

Показник сектора бюджетної безпеки	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-4,42	-4,92	-2,27	-2,94	-1,61	-1,66	-1,96	-5,14	-3,63
	0,52	0,42	0,95	0,81	1,00	1,00	1,00	0,37	0,67
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектора загальнодержавного управління, % ВВП	3,10	3,54	-0,50	1,26	-0,38	0,24	0,96	2,99	1,01
	0,39	0,35	0,90	0,75	0,92	0,95	0,81	0,40	0,80
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	30,22	28,74	32,79	32,84	34,11	33,26	32,43	32,61	30,45
	0,79	0,93	0,61	0,61	0,49	0,57	0,64	0,63	0,77
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	22,49	33,34	18,14	32,41	30,39	37,80	39,29	46,95	46,02
	0,14	0,10	0,18	0,10	0,11	0,08	0,08	0,07	0,07

Джерело: розраховано автором за даними [27–32].

На загальний рівень бюджетної безпеки також вплинув останній показник-дестимулятор, а саме відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету. В середньому за весь аналізований період показник має тенденцію до зростання, однак з 2014 р. він знизився, становлячи у 2015 р. 18,14% (зона критичних значень).

Таблиця 8

Оцінка рівня бюджетної безпеки України у 2013–2021 рр.

4. Бюджетна безпека	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Відношення дефіциту/профіциту держ. бюджету до ВВП, %	0,138	0,111	0,253	0,217	0,267	0,267	0,267	0,099	0,180

Закінчення таблиці 8

Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектора загальнодержавного управління, % ВВП	0,097	0,086	0,223	0,186	0,229	0,236	0,201	0,100	0,198
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	0,173	0,204	0,135	0,134	0,108	0,126	0,141	0,138	0,170
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	0,038	0,025	0,047	0,026	0,028	0,022	0,022	0,018	0,018
Рівень безпеки, %	45	43	66	56	63	65	63	35	57

Джерело: розраховано автором за даними [27–32].

Оцінка бюджетної безпеки України показала невідповідність балансу доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, неефективність використання державою бюджетних коштів. Головними проблемами в цьому контексті є нецільовий характер використання бюджетних коштів, їх неефективний розподіл, нецільове використання коштів і корупція, недовіра механізму державного контролю.

Одним із важливих показників фінансової безпеки держави є стабільність валютного ринку. Динаміку індикаторів валютної безпеки в Україні та результати визначення інтегрального індексу валютної безпеки наведено в табл. 9, 10.

Таблиця 9

Значення вхідних та нормованих даних сектора валютної безпеки за 2013–2021 рр.

Показник сектора валютної безпеки	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	100,02	148,71	183,77	116,97	104,09	102,27	95,02	104,30	101,22
	1,00	0,17	0,14	0,34	0,80	1,00	0,60	0,97	1
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	2,26	1,17	3,06	3,19	3,21	3,08	3,47	4,88	3,60
	0,51	0,16	0,81	0,82	0,82	0,81	0,85	0,99	0,86
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, млн дол. США	51,10	86,26	126,27	97,76	78,17	74,78	58,36	57,94	40,64
	0,20	0,12	0,08	0,10	0,13	0,13	0,17	0,17	0,51
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти	4,10	4,71	-34,97	-63,24	-56,63	-39,89	-4,89	-28,79	-34,11
	0,84	0,81	0,00	0,00	0,00	0,00	0,43	0,00	0,00
Рівень доларизації грошової маси, %	27,24	32,16	33,85	32,87	31,90	29,25	28,70	26,86	22,97
	0,38	0,19	0,18	0,18	0,19	0,25	0,29	0,41	0,65

Джерело: розраховано автором за даними [11, 33, 34].

Таблиця 10

Оцінка рівня валютної безпеки України у 2013–2021 рр.

5. Валютна безпека	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	0,178	0,031	0,025	0,061	0,141	0,178	0,107	0,172	0,178
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	0,091	0,028	0,145	0,148	0,148	0,146	0,153	0,178	0,155
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	0,029	0,017	0,012	0,015	0,019	0,020	0,026	0,026	0,076
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млн дол. США	0,139	0,134	0,000	0,000	0,000	0,000	0,071	0,000	0,000
Рівень доларизації грошової маси, %	0,068	0,033	0,031	0,032	0,033	0,044	0,051	0,072	0,115
Рівень безпеки, %	50	24	21	26	34	39	41	45	52

Джерело: розраховано автором за даними [11, 33, 34].

Аналіз валютної безпеки України свідчить, що її стан також не є оптимальним, існують певні дисбаланси та проблеми. Не останню роль у забезпеченні стабільності валютного ринку відіграє валютний курс, тому його зміни приділяється особлива увага. Так, індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США у 2014–2015 рр. перевищує критичний поріг (130). У країні спостерігається здешевлення гривні відносно світової валюти, а відповідно і зменшення її купівельної спроможності на зовнішньому ринку під час здійснення торгівлі товарами, послугами та у процесі руху капіталів і кредитів.

Валові міжнародні резерви (оптимальне значення яких визначено в Методичних рекомендаціях на рівні 5) за весь період показують незначні обсяги зовнішньоекономічного товарообігу і потоків капіталу України. Частка кредитів в іноземній валюті в період 2013–2019 рр. перевищувала критичний рівень (50). Деяке покращення спостерігалось у 2021 р., однак воно відбулося здебільшого через валютну різницю.

Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти має негативну тенденцію. У країнах з розвинутою економікою обсяг купівлі-продажу іноземної валюти повинен бути однаковим, а в Україні відбувається різке відхилення спочатку на користь продажу іноземної валюти, а потім – на користь купівлі банками іноземної валюти у населення та призводить до високого рівня доларизації грошової маси в країні. Основні обсяги заощаджень були трансформовані в валюту у 2013–2014 рр., однак з 2015 р. домогосподарства валюту реалізовували – з причини недостатності доходів для покриття своїх витрат. Ця тенденція свідчить про значний рівень

використання іноземної валюти як засобу платежу на території України. Рівень доларизації грошової маси виріс до критичного (30%) рівня. Чим більша частка іноземної валюти в грошовому обігу країни, тим небезпечнішими стають валютні коливання для економіки.

Розглядаючи валютну безпеку, необхідно згадати і про криптовалюту, враховуючи, що Україна, за даними аналітичної компанії Chainalysis, у 2021 р. посідала четверте місце за індексом поширення криптовалюти, а також з огляду на перспективи, що виникають у зв'язку з ухваленням у лютому 2022 р. Закону України "Про віртуальні активи" і значні ризики, пов'язані з її використанням.

Найвищий рівень безпеки валютного сектора зафіксований у 2013 р. – 50%, у наступні роки спостерігається зниження рівня до 52% у 2021 р. Значення інтегрального показника валютної безпеки України за весь досліджуваний період знизилося на 2 пункти, проте в 2014–2016 рр. валютна безпека була удвічі меншою.

Останнім сегментом фінансової безпеки держави є показники грошово-кредитного ринку України. Відповідно до Методичних рекомендацій оцінки рівня фінансової безпеки, серед показників, що характеризують грошово-кредитну безпеку, виділяють показники, які розраховані та наведені в табл. 11, результати оцінки цього сегмента представлені в табл. 12.

Таблиця 11

Значення вхідних та нормованих даних сектора грошово-кредитної безпеки за 2013–2021 рр.

Показники грошово-кредитної безпеки	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), %	26,16	29,57	28,44	28,51	27,51	28,46	26,72	27,90	28,05
	0,71	0,43	0,53	0,52	0,60	0,52	0,66	0,57	0,56
Різниця між відсотковими ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та депозитами, залученими депозитними установами (крім НБУ), в.п.	6,29	8,91	10,10	6,79	6,97	6,29	5,41	5,51	5,84
	0,58	0,41	0,29	0,55	0,54	0,58	0,72	0,70	0,63
Рівень середньозваженої відсоткової ставки за кредитами в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	16,13	-	-18,47	5,94	2,26	9,93	16,58	8,04	3,31
пунктів	0,19	0,31	0,53	0,91	0,93	0,51	0,18	0,70	1,00
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, %	15,08	13,24	10,68	10,17	12,01	14,13	17,87	18,00	20,51
	0,59	0,72	0,89	0,92	0,80	0,66	0,41	0,40	0,23
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	77,18	53,24	52,09	62,67	71,48	70,51	75,48	73,98	78,02
	1,00	1,00	0,84	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

Джерело: розраховано автором за даними [11, 14, 33, 35].

Оптимальне значення питомої ваги готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси не повинно перевищувати 20%. За період 2013–2021 рр.

індикатор коливається з 26,16 до 28,05%. Тобто грошова маса в Україні характеризується високими темпами зростання та надміру великою часткою готівки, майже третина коштів обертається поза банками та не контролюється банківською системою, що є негативною тенденцією.

У 2021 р. показник різниці між відсотковими ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та депозитами, залученими депозитними установами, становив 5,84 в.п., що свідчить про значне зростання маржі. Рівень середньозваженої відсоткової ставки за кредитами в національній валюті відносно індексу споживчих цін мав оптимальне значення (3–5) лише у 2016–2017 рр.

За останні роки більших обертів набрав процес кредитування домашніх господарств у національній валюті. Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, є стимулюючим показником грошово-кредитної безпеки країни, оскільки наявний прямий зв'язок з інтегральним показником. У Методиці розрахунку зазначено оптимальне значення індикатора на рівні 5–9%. Зі зростанням цього показника збільшується загальний рівень фінансової безпеки, тому перевищення порогу можна вважати позитивним.

Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів характеризує наміри банків щодо довгострокових інвестицій. Майже в усіх періодах показник перевищує оптимальний рівень (60%).

Таблиця 12

Оцінка рівня грошово-кредитної безпеки України у 2013–2021 рр.

6. Грошово-кредитна безпека	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %	0,11	0,07	0,08	0,08	0,10	0,08	0,11	0,09	0,09
Різниця між відсотковими ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та депозитами, залученими депозитними установами (крім НБУ), в. п.	0,10	0,07	0,05	0,09	0,09	0,10	0,12	0,12	0,11
Рівень середньозваженої відсоткової ставки за кредитами в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, в. п.	0,03	0,05	0,09	0,16	0,16	0,09	0,03	0,12	0,17
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, %	0,09	0,11	0,14	0,14	0,12	0,10	0,06	0,06	0,04
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	0,17	0,17	0,14	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17
Рівень безпеки, %	51	47	50	64	64	54	49	56	57

Джерело: розраховано автором за даними [11, 14, 33, 35].

Рівень безпеки грошово-кредитного сектора демонструє найвище значення у 2016–2017 рр. – 64%. Назагал безпека цього сектора краща, ніж у небанківського ринку, боргової та валютної складових.

Дослідження рівня основних складових фінансової безпеки України (рис. 1) дає змогу стверджувати, що ці сегменти фінансового ринку мають певні дисбаланси і труднощі, тому їх стабілізація залишається нагальним питанням фінансово-економічної безпеки.

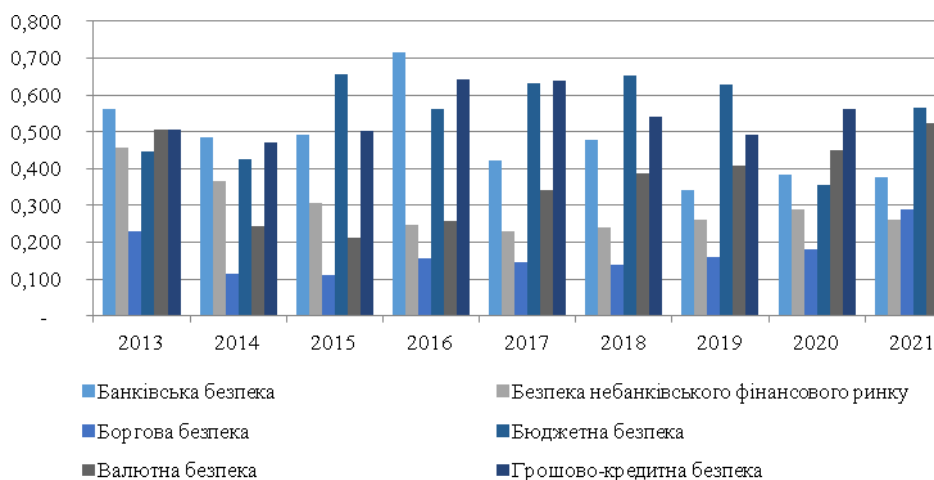

Рис. 1. Динаміка зміни рівнів безпеки фінансових секторів України за період 2013–2021 рр.

Джерело: складено автором за попередніми розрахунками.

На основі проведених розрахунків визначено загальний інтегральний показник стану фінансової безпеки України (табл. 13), що розраховується з урахуванням субіндексів основних складових та вагових коефіцієнтів, визначених Методикою Міністерства економіки.

Таблиця 13

Інтегральні показники стану загального рівня фінансової безпеки України та її складових за період 2013–2021 рр.

Сектор безпеки	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Банківська безпека	0,097	0,083	0,085	0,123	0,073	0,082	0,059	0,067	0,065
Безпека небанківського фінансового ринку	0,049	0,039	0,033	0,026	0,024	0,026	0,028	0,031	0,028
Боргова безпека	0,040	0,020	0,019	0,027	0,025	0,024	0,028	0,031	0,051
Бюджетна безпека	0,090	0,086	0,133	0,114	0,128	0,132	0,127	0,072	0,115
Валютна безпека	0,085	0,041	0,036	0,043	0,058	0,065	0,069	0,076	0,088
Грошово-кредитна безпека	0,089	0,083	0,088	0,113	0,112	0,095	0,086	0,099	0,101
Загальний рівень фінансової безпеки	0,450	0,352	0,394	0,447	0,420	0,424	0,398	0,375	0,447

Джерело: розраховано автором за попередніми даними.

Значення субіндексу банківської безпеки характеризується як незадовільне. Безпека небанківського фінансового ринку знижується до критичного рівня. Боргова та бюджетна безпека перебуває на небезпечному рівні протягом усього аналізованого періоду. Валютна безпека досягає небезпечного рівня, що зберігається до кінця аналізованого періоду. Грошово-кредитна безпека є незадовільною. Таким чином, жодний із сегментів не досягає задовільного або опимального рівня безпеки.

Результати показують, що за весь аналізований період загальне значення оцінки фінансової безпеки України перебувало на рівні, меншому за 50%. Найвищий рівень зафіксовано у 2016 та 2021 роках – 0,447, найнижчий у 2014 р. – 0,352.

Динаміку зміни узагальнюючого інтегрального показника фінансової безпеки України відображено на рис. 2.

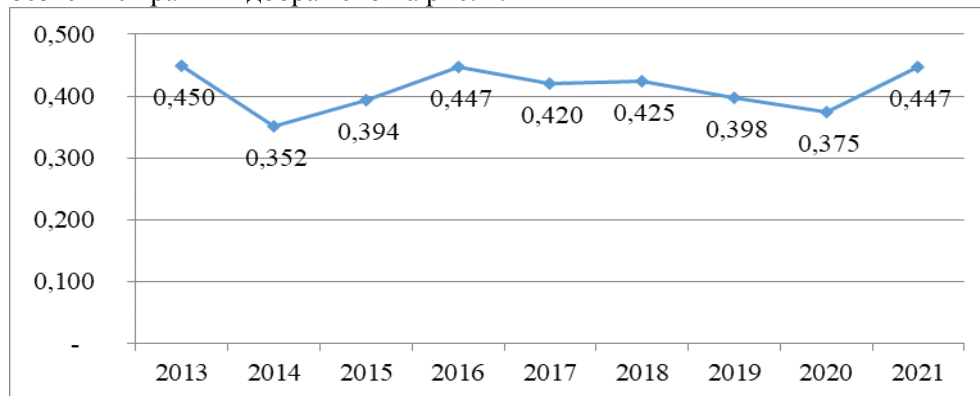

Рис. 2. Динаміка зміни інтегрального показника фінансової безпеки України за період 2013–2021 рр.

Джерело: складено автором за попередніми розрахунками.

Економіка країни менше ніж наполовину (у 2013 р. – 45%, у 2016 та 2021 рр. – 44,7%), а в деяких періодах лише на третину (у 2014 р. – 35,2%), захищена від фінансових загроз, безпека фінансового сектора економіки забезпечується на мінімальному рівні. Найбільші загрози виявлено у сфері зовнішньої заборгованості, використанні бюджетних фондів, у високій вартості банківських кредитів та значному рівні доларизації економіки.

Фінансовий сектор у країні не захищений від фінансових загроз. Економіка України є недостатньо стійкою до фінансових шоків та дисбалансів. Проте, провівши дослідження лише за використанням у цьому дослідженні методом, не можна стверджувати, що отриманий результат є остаточним і дійсним відображенням ситуації з фінансовим сектором у країні.

У ході розрахунків було виявлено, що офіційна статистична звітність коригується з року в рік, відповідно ускладнюється оцінка рівнів безпеки. З актуалізацією даних з нового викладеного звіту перерахунок відповідного року за деякими показниками показує невідповідність з отриманими

результатами попереднього року. Тому розрахунки за вхідними даними з вітчизняних джерел не відображають реальний фінансовий стан безпеки.

Особливістю Методики є орієнтація, як правило, на проведення ретроспективного аналізу, при цьому перспективний фінансовий прогноз відсутній.

Механізм оцінки спрямований на аналіз кількісних показників і не враховує нефінансову інформацію та її вплив на рівень безпеки окремих складових і фінансової безпеки загалом. У цьому аспекті вагому роль відіграють зовнішні чинники. Політичне протистояння, зміна влади, воєнна агресія на сході України у 2014 р. посилили нестабільність у державі. Вплив на ВВП, експортно-імпортні показники, витрати уряду та внутрішні інвестиції значно знизилися. Втім Методика Міністерства економіки не відображає специфіку загроз, викликаних цими зовнішніми факторами.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. докорінно вплинуло на всі сектори економіки, враховуючи фінансову безпеку в країні. Воєнні дії росіян викликали руйнування виробничих потужностей, транспорту, інфраструктури, призвели до втрати можливості використання землі внаслідок обстрілів та мінування, до зупинення роботи підприємств, міграції трудових ресурсів та безробіття.

Збройний конфлікт негативно вплинув на сфери фінансової безпеки. Банківський сектор поки що не перебуває у передкризовому стані, банки у воєнний період продемонстрували стійкість, проте таку відносну стабільність можна кваліфікувати як ефект відстрочення, оскільки банки все ще не визнали повною мірою розміри втраченого кредитного портфеля.

У бюджетній сфері спостерігається зростання показника витрат уряду на душу населення. Це зумовлено тим, що з початку повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну збільшуються витрати на безпеку та оборону, ремонт та відновлення інфраструктури, виплати військовим та соціальну допомогу внутрішньопереміщеним особам і постраждалим.

Боргова безпека зазнала найбільшого впливу за показником зовнішнього боргу, що викликаний відпливом іноземного капіталу з країни через воєнні ризики, а також необхідністю позик на покриття дефіциту державного бюджету (за січень–вересень 2022 – 493,4 млрд грн [36]), оскільки державні кошти переважно спрямовуються на оборонні витрати.

На валютному ринку значну роль відіграє курс національної валюти. Встановлений НБУ режим фіксованого курсу не відповідає вартості реального ринкового курсу. Скорочення обсягів експорту та прямих іноземних інвестицій, відплив капіталу, включаючи банківський, призводить до дефіциту на ринку валюти.

Крім того, небезпечна ситуація спонукала населення виїжджати з території країни. За даними ООН, станом на 30.09.2022 усього з України виїхало 7,5 млн осіб, повернулося 4,1 млн [37]. Це одна з найбільших

міграційних криз за всю історію Європи. Хоча більшість українських мігрантів становлять жінки та діти, все ж це безпосередньо вплинуло на споживчі витрати та витрати домогосподарств, знижуючи грошово-кредитну безпеку в країні.

Висновки

На підставі дослідження характеристик банківського сектора виявлено тенденцію зміни стану вітчизняного банківського ринку. Боргова безпека в Україні має найнижчий рівень (у 2014–2015 рр. – лише 11%) і перебуває в передкризовому стані. В бюджетному секторі спостерігається невідповідність балансу доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, а бюджетні ресурси використовуються державою неефективно. Рівень валютної безпеки за аналізований період знизився. Оцінка стану грошово-кредитної безпеки України показала надмірну питому вагу готівки поза банками у загальному обсязі грошової маси.

Методика визначення економічної безпеки та в її рамках – фінансової безпеки держави має ряд недоліків та не враховує реалій, які змінилися з часу її прийняття – з 2013 р. Обрані на сьогоднішній день критерії оцінки фінансової безпеки не характеризують економіку з різних боків, показники не враховують потенційні загрози та не включають певні зовнішні чинники. Недоліки механізму оцінки призводять до зниження практичної цінності отриманих результатів. На жаль, в Україні на сьогодні це єдина напрацьована методика, що дозволяє визначити фінансову безпеку в державі, аналогів для перевірки чи аналізу фінансової безпеки іншими методами немає.

Тому напрямом вдосконалення механізму може стати розроблення альтернативного модельного інструментарію, який би дав змогу оцінити реальний рівень безпеки фінансово-економічного сектора України.

Для оцінювання фінансової безпеки держави можливо побудувати структурно-логічну мультиплікативну модель, реалізація якої передбачає вибір і розрахунок бази показників, згрупованих у розрізі різних напрямів впливу:

- прямого впливу: загальна сума боргу (% від ВНД), державний та гарантований державою борг (% від ВНД), сальдо поточного рахунку (% від ВВП), субсидії та інші трансферти (% від витрат), обсяг кредитування приватного сектора (% від ВВП), податковий дохід (% від ВВП), загальні резерви країни в місяцях імпорту, рівень доларизації грошової маси (%), прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (% від ВВП), прямі іноземні інвестиції, чисті відпливи (% від ВВП);

- опосередкованого впливу: індекс споживчих цін, рівень інфляції (%), безробіття (% від загальної роб. сили), спред відсоткової ставки (%), глобальний індекс капіталу S&P (щорічна зміна), коефіцієнт бідності за національними рівнями бідності (% населення), індекс розкриття інформації про бізнес (0 = найменше, 10 = найбільше), індекс GINI, статистичний

показник потенціалу, офіційний обмінний курс (грн за дол. США), офіційний обмінний курс (грн за дол. США); реальна відсоткова ставка (%).

Вхідні індикатори відібрані із бази даних показників міжнародної статистики Світового банку, а саме показники світового розвитку – World Development Indicators [38], база даних щодо бідності та справедливості – Poverty and Equity [39], ведення бізнесу – Doing Business [40], роботи – World Bank Jobs [41], глобального фінансового розвитку – Global Financial Development [42]. Цей масив статистичної інформації можна вважати неупередженим та об'єктивним відображенням реальної ситуації в країні, оскільки аналітика Світового банку ведеться за фактичними результатами діяльності економічного сектора кожної країни.

Запропонований відбір вхідних показників для альтернативного модельного інструментарію дасть змогу оцінити реальний рівень безпеки фінансово-економічного сектора України.

Список використаних джерел

1. Hacker J., Rehm Ph., & Schlesinger M. Standing on Shaky Ground: Americans' Experiences with Economic Insecurity. Washington: The Rockefeller Foundation, December 2010. URL: http://www.economicsecurityindex.org/upload/media/ESI%20report%20final_12%2013.pdf
2. Фролов С.М. Управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання: навчальний посібник. Суми: УАБС НБУ, 2015. 332 с.
3. Фінансова безпека держави: сутність та підходи (2020). <https://doi.org/10.32014/2020.2518-1483.105/>
4. Inglehart R., & Abramson P.R. Economic Security and Value Change. *American Political Science Review*. 1994. No. 88(2). P. 336–354. <https://doi.org/10.2307/2944708>.
5. Blakyta, G., Matusova, O., Lanovska, H., & Adamenko, V. Integral assessment of business environment security. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. No. 15(4). P. 280–292. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(4-1\).2017.12](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4-1).2017.12)
6. Cihak M., Munoz S., Sharifuddin S., & Tintchev K. *IMF Working Paper* WP/12/1. Washington: International Monetary Fund, 2016. P. 4–32.
7. Demirguc-Kunt, A., Detragiache, E., & Tressel, T. Banking on the Principles: Compliance with Basel Core Principles and Bank Soundness. *World Bank Policy Research Working Paper*. 2006. № 3954. P. 3–33. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-3954>
8. Edwards Robert W. Financial Soundness Indicators: Experience with the Coordinated Compilation Exercise and Next Steps: Background Paper. *IMF Working Paper* WP 101807. Washington: International Monetary Fund, 2007. <https://doi.org/10.5089/9781498333252.007>
9. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України / Міністерство економіки України. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm. (2013).

10. Sytnyk, H. Preliminary assessment of implementing the economic part of the National Security Strategy of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. № 15(4). P. 24–37. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(4\).2017.03](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4).2017.03).
11. Статистика фінансового сектору. Грошово-кредитна статистика / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
12. Наглядова статистика. Активні та пасивні операції банків / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
13. Наглядова статистика. Основні показники діяльності банків / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
14. Спеціальний стандарт поширення даних. Фінансовий сектор. Огляд депозитних корпорацій / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds>
15. Основні показники діяльності банків / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>
16. Рейтинг банків України НБУ. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/ratings/banks>
17. Статистика індикаторів фінансової стійкості / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
18. Спеціальний стандарт поширення даних. Економічні та фінансові показники України. Фондовий ринок / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds>
19. Статистика страхового ринку України. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/stat>
20. Макроекономічні показники / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
21. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
22. Державний борг та гарантований державою борг / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>
23. Валовий зовнішній борг України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/>
24. Архів валютних курсів / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/bank/exch/2020-12-31/>
25. Золотовалютні резерви України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/2021>
26. Дохідність ОВДП на первинному ринку / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
27. Зведений бюджет України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>
28. Доходи держбюджету України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
29. Доходи зведеного бюджету України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/>
30. Видатки держбюджету України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2020/>

31. Операції центральних органів державного управління / Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/ocodu/ocodu_u_.htm
32. Державний бюджет України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
33. Статистика зовнішнього сектору. Офіційний курс гривні до іноземних валют та показники валютного ринку України / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
34. Оперативні дані: Огляд депозитних корпорацій (Національного банку України та банків) / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>
35. Макроекономічні показники / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#1>
36. У серпні 2022 року до загального фонду державного бюджету надійшло 204,6 млрд гривень / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-serpni-2022-roku-do-zahalnoho-fondu-derzhavnoho-biudzhetu-nadiishlo-2046-mlrd-hryven>
37. Ситуація України – біженці / Портал оперативних даних. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
38. World Development Indicators / World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/>
39. Poverty and Equity / World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/poverty-and-equity>
40. Doing Business / World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/doing-business>
41. Jobs / World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/jobs>
42. Global Financial Development / World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-development>

Надійшла до редакції 15.08.2022 р.

Прорецензовано 09.09.2022 р.

Підписано до друку 29.12.2022 р.

Svitlana Chorna²

AN ASSESSMENT OF UKRAINE'S FINANCIAL SECURITY: SECTORAL BREAKDOWN AND GENERAL LEVEL

Financial security is characterized by the state's ability to ensure stability of the country's financial and economic development and includes the security of various economic activities and spheres of social life. The article assesses the security of the components of

² Chorna, Svitlana Viktorivna – PhD-student of the Department of Financial Technologies and Entrepreneurship, Educational and Scientific Institute of Business, Economics and Management of Sumy State University (Petropavlivska St., 57, Sumy, 40000, Ukraine), ORCID: 0000-0001-7668-0952, Researcher ID: Q-9798-2018, e-mail: s.chorna@uabs.sumdu.edu.ua

Ukraine's financial sector and calculates the overall level of financial security in this country.

The author considers the current mechanism for determining the level of financial security. To date, in Ukraine, the Methodology for determining the level of financial security is in force, which is approved by the Ministry of Economy based on the "Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine" created according to a quantitative study of indicators characterizing the level of Ukraine's overall economic security and that of financial security as its priority component.

Calculated security levels of the financial sectors, namely those of the banking sector and the non-banking financial sector, as well as debt, budget, currency and monetary security. The most problematic is the debt sector whose security level averages 16.9% for the analyzed period. The overall level of financial security has a downward trend (44% in 2021). Ukraine's economy is not protected from financial threats and imbalances.

The author identifies a few shortcomings in the above mentioned Methodology. As it was developed in 2013, its indicators no longer reflect the real situation in the country, while its methods mainly focus on analyzing financial indicators and ignore non-financial information, external factors, and the impact exerted on overall financial security by its individual components. The article points to the need to improve the mechanism of assessing the level of national financial security and provides a series of corresponding proposals.

Keywords: *security, assessment, indicator, financial sector*

References

1. Hacker, J., Rehm, Ph., & Schlesinger, M. (2010, December). Standing on Shaky Ground: Americans' Experiences with Economic Insecurity. Washington: The Rockefeller Foundation. Retrieved from http://www.economicsecurityindex.org/upload/media/ESI%20report%20final_12%2013.pdf
2. Frolov, S.M. (2015) Management of financial security of economic subjects: study guide. Sumy: UABS NBU [in Ukrainian].
3. Financial security of the state: essence and approaches (2020). <https://doi.org/10.32014/2020.2518-1483.105>
4. Inglehart, R., & Abramson, P.R. (1994). Economic Security and Value Change. *American Political Science Review*, 88(2), 336-354. <https://doi.org/10.2307/2944708>.
5. Blakyta, G., Matusova, O., Lanovska, H., & Adamenko, V. (2017). Integral assessment of business environment security. *Problems and Perspectives in Management*, 15(4), 280-292. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(4-1\).2017.12](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4-1).2017.12)

6. Cihak, M., Munoz, S., Sharifuddin, S., & Tintchev, K. (2016). *IMF Working Paper*, WP/12/1, 4-32.
7. Demirguc-Kunt, A., Detragiache, E., & Tressel, T. (2006) Banking on the Principles: Compliance with Basel Core Principles and Bank Soundness. World Bank Policy Research Working Paper, 3954, 3-33. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-3954>
8. Edwards, Robert W. (2007). Financial Soundness Indicators: Experience with the Coordinated Compilation Exercise and Next Steps: Background Paper. *IMF Working Paper*, WP 101807. <https://doi.org/10.5089/9781498333252.007>
9. Ministry of Economy (2013). Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine. Retrieved from http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm [in Ukrainian].
10. Sytnyk, H. (2017). Preliminary assessment of implementing the economic part of the National Security Strategy of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 15(4), 24-37. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(4\).2017.03](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4).2017.03)
11. National Bank of Ukraine. Statistics of the financial sector. Monetary and credit statistics. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> [in Ukrainian].
12. National Bank of Ukraine. Supervisory statistics. Active and passive operations of banks. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> [in Ukrainian].
13. National Bank of Ukraine. Supervisory statistics. The main indicators of the bank's activity. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> [in Ukrainian].
14. National Bank of Ukraine. Special data distribution standard. Financial sector. Overview of deposit corporations. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds> [in Ukrainian].
15. Ministry of Finance of Ukraine. Main performance indicators of banks. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> [in Ukrainian].
16. Rating of banks of Ukraine NBU. *Forinsurer*. Retrieved from <https://forinsurer.com/ratings/banks> [in Ukrainian].
17. National Bank of Ukraine. Statistics of indicators of financial stability. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistics/sector-financial> [in Ukrainian].
18. National Bank of Ukraine. Special data distribution standard. Economic and financial indicators of Ukraine. Stock Market. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistics/sdds> [in Ukrainian].
19. Statistics of the insurance market of Ukraine. *Forinsurer*. Retrieved from <https://forinsurer.com/stat> [in Ukrainian].
20. National Bank of Ukraine. Macroeconomic indicators. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistics/macro-indicators> [in Ukrainian].
21. Ministry of Finance of Ukraine. Gross domestic product (GDP) in Ukraine. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> [in Ukrainian].
22. Ministry of Finance of Ukraine. State debt and state-guaranteed debt. Retrieved from <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg> [in Ukrainian].
23. Ministry of Finance of Ukraine. Gross foreign debt of Ukraine. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/> [in Ukrainian].

24. Ministry of Finance of Ukraine. Archive of exchange rates. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/bank/exch/2020-12-31/> [in Ukrainian].
25. Ministry of Finance of Ukraine. Gold and currency reserves of Ukraine. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/2021> [in Ukrainian].
26. National Bank of Ukraine. Yield of OVDP on the primary market. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistics/sector-financial> [in Ukrainian].
27. Ministry of Finance of Ukraine. Consolidated budget of Ukraine. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/> [in Ukrainian].
28. Ministry of Finance of Ukraine. Revenues of the state budget of Ukraine. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> [in Ukrainian].
29. Ministry of Finance of Ukraine. Revenues of the consolidated budget of Ukraine. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/> [in Ukrainian].
30. Ministry of Finance of Ukraine. Expenditures of the state budget of Ukraine. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2020/> [in Ukrainian].
31. State Statistics Service of Ukraine. Operations of central state administration bodies. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/ocodu/ocodu_u_.htm [in Ukrainian].
32. Ministry of Finance of Ukraine. State budget of Ukraine. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> [in Ukrainian].
33. National Bank of Ukraine. Statistics of the external sector. The official exchange rate of the hryvnia to foreign currencies and indicators of the foreign exchange market of Ukraine. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistics/sector-external> [in Ukrainian].
34. National Bank of Ukraine. Operational data: Review of deposit corporations (National Bank of Ukraine and banks). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms> [in Ukrainian].
35. National Bank of Ukraine. Macroeconomic indicators. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#1> [in Ukrainian].
36. Cabinet of Ministers of Ukraine. In August 2022, the general fund of the state budget received UAH 204.6 billion. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/u-serpni-2022-roku-do-zahalnoho-fondu-derzhavnoho-biudzhetu-nadiishlo-2046-mlrd-hryven> [in Ukrainian].
37. Operational Data Portal. Situation Ukraine Refugees. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
38. World Bank. World Development Indicators. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/>
39. World Bank. Poverty and Equity. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/poverty-and-equity>
40. World Bank. Doing Business. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/doing-business>
41. World Bank. Jobs. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/jobs>
42. World Bank. Global Financial Development. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-development>